

HA

HERITAGE & ARCHITECTURE

TU Delft

18 jan 2018

In opdracht van
de Provincie Gelderland
KaDEr Project ABX02H

Hielkje Zijlstra PhD
Associate Professor
Heritage & Design

KaDEr 2017 – 2018

Winter 2017 evaluatie rapport

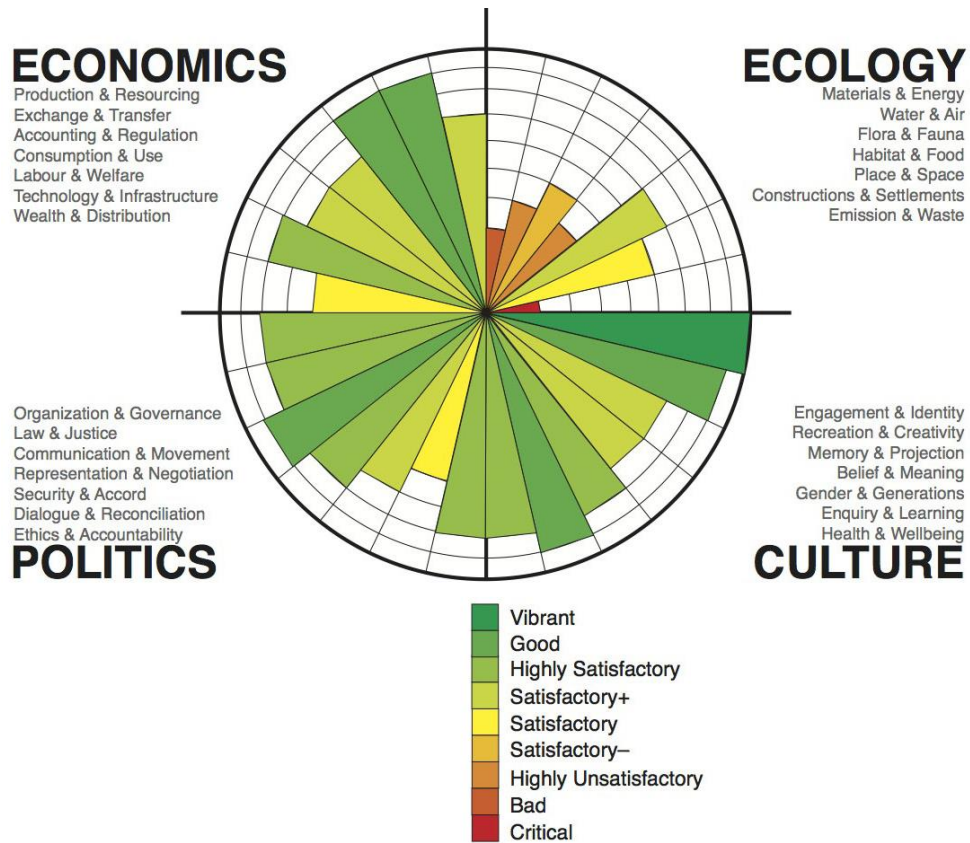

Afbeelding 1: De studenten van de TUD op verkenning in Zutphen (Hielkje Zijlstra TUD, 11 september 2017)

Inleiding	5
Doelstelling	7
Betrokkenen	9
Onderdelen	11
• Kaderstelling	13
• Living Labs	15
• Onderwijs	19
• Kennisborging	21
Planning en strategie	23
Conclusies	25
Referenties en bijlagen	27

Afbeelding 2 : KaDEr Logo (Hielkje Zijlstra TUD, 20 september 2017)

Afbeelding 3 : Cirkels van duurzaamheid (https://en.wikipedia.org/wiki/Circles_of_Sustainability op: 6 december 2017)

Afbeelding 4 : De trias van het erfgoed. Presentatie Jos van der Zande (Provincie Gelderland, 21 april 2016)

Op 21 april 2016 vond het eerste overleg plaats tussen een aantal mensen van de Provincie Gelderland en de Technische Universiteit Delft. Dit was de aanleiding voor een intensieve samenwerking, die op 1 mei 2017 officieel van start ging met het project Karakteristiek Duurzaam Erfgoed (KaDEr) Gelderland. Dit project wordt binnen de TU Delft, faculteit Bouwkunde, onderzoeksprogramma Design & History uitgevoerd. Vanuit de Sectie Heritage & Architecture wordt het aangestuurd. Op dit moment, aan het eind van 2017, is het tijd om terug te kijken en te evalueren wat er tot nu toe is bereikt en om vooruit te blikken om indien nodig de bakens te verzetten. De maanden voor de zomervakantie werden voornamelijk gebruikt om op verschillende gebieden mensen te mobiliseren, het project te laten landen en een aantal zaken voor te bereiden. Op 5 juli 2017 werd tijdens de werkconferentie 'Duurzaam Erfgoed' het KaDEr project officieel gelanceerd door de gedeputeerde voor Gelderse gebiedsontwikkeling, Ruimte, Water, Wonen en Cultuur & Erfgoed: Josan Meijers.

Vanaf begin september tekenden zich de structuren verder af, werden projectleiders aangesteld, ging er een afstudeerstudio met 20 studenten van start en werd het eerste Living Lab in Zutphen gelanceerd. In het voorliggende KaDEr 2017 - 2018 Winter 2017 evaluatie rapport wordt per onderdeel de stand van zaken beschreven, de stappen die tot nu toe gezet zijn en welk vervolg er aan wordt gegeven in 2018. Eind 2018 vindt er een tussentijdse evaluatie plaats van het project als geheel om te beoordelen of het de volle vier jaar gaat lopen, of dat er redenen zijn om het per 1 januari 2019 te beëindigen.

Ten eerste wordt de doelstelling van het project nogmaals omschreven (zie ook projectplan TUD 2017). Vervolgens wordt stilgestaan bij de direct betrokkenen vanuit diverse organisaties en werkverbanden. Dan worden de verschillende onderdelen die voor de uitvoering van het project van belang zijn langsgelopen: Kaderstelling, Living Labs, Onderwijs en Kennisborging. Er volgt een evaluatie van het project ten aanzien van de planning en strategie zoals die oorspronkelijk waren opgezet en op welke wijze deze voor 2018 eventueel een bijstelling vereisen.

Naast de pagina met tekst per onderdeel staat een aantal afbeeldingen die betrekking hebben op de inhoud van het project als geheel of op een specifiek onderdeel. Het geeft een beeld van de activiteiten die tijdens dat deel van het project hebben plaats gevonden.

De kern van de zaak is dat de provincie Gelderland met het koesteren en van zorgvuldig omgaan met gebouwd erfgoed een bijdrage wil leveren aan een duurzame samenleving. Dit is wenselijk om de wereld van nu over te dragen aan onze kinderen, te beginnen bij Gelderland. In de maatschappij, de politiek en de wetenschap zal iedere bijdrage die hieraan bijdraagt nodig zijn. Hierbij gaat het niet alleen om het besparen van energie door gebouwen te isoleren of zonnestralen om te zetten in elektriciteit, maar het gaat om het creëren van een breed maatschappelijk draagvlak voor verandering en bewustwording om te komen tot een duurzame samenleving in de breedste zin van het woord (afb. 3 en 4).

Afbeeldingen 5 en 6: Van huis uit duurzaam, de op hout gestookte verwarmings- en warmwater ketel van landgoed De Wierse. (Hielkje Zijlstra TUD, 6 november 2017)

Afbeeldingen 7 en 8: Duurzaam aangepast. De vensters voorzien van gelaagd isolerend (renovatie)glas en van schuifnaar draairaam veranderd, op landgoed Bingerden. (Hielkje Zijlstra TUD, 19 september 2016)

Afbeeldingen 9 en 10: Gesloten geveldelen aan de binnenzijde zijn voorzien van isolatie. Het Polderhuis in Zevenaar (Eetlokaal) (Hielkje Zijlstra TUD, 19 september 2016)

Het doel van het project werd in het projectplan van de TUD in februari 2017 als volgt verwoord:

'Het doel van de samenwerking tussen de Technische Universiteit Delft en de Provincie Gelderland is om op basis van de wijze waarop de provincie Gelderland tot op dit moment handelt, ten aanzien van het in stand houden van gebouwd monumentaal erfgoed, een bijgesteld kader te definiëren om tot vernieuwend beleid te komen waarbij er wetenschappelijk onderzoek moet worden gedaan of en hoe er in de toekomst sprake zal zijn van een paradigma shift. Alleen door verandering kan een duurzame bestemming van erfgoed plaatsvinden. Samen onderzoeken we welke verandering dit moet zijn. Hierbij zal de klassieke, object gerichte, restauratie-opdracht plaats moeten gaan maken voor DUURZAAM en dus toekomstbestendig beheer, waarbij de volgende DUURZAAMHEIDS thema's leidend zullen zijn:

1. energetische duurzaamheid
2. financieel gezond perspectief
3. functioneel gebruik
4. het borgen van kennis op lange termijn

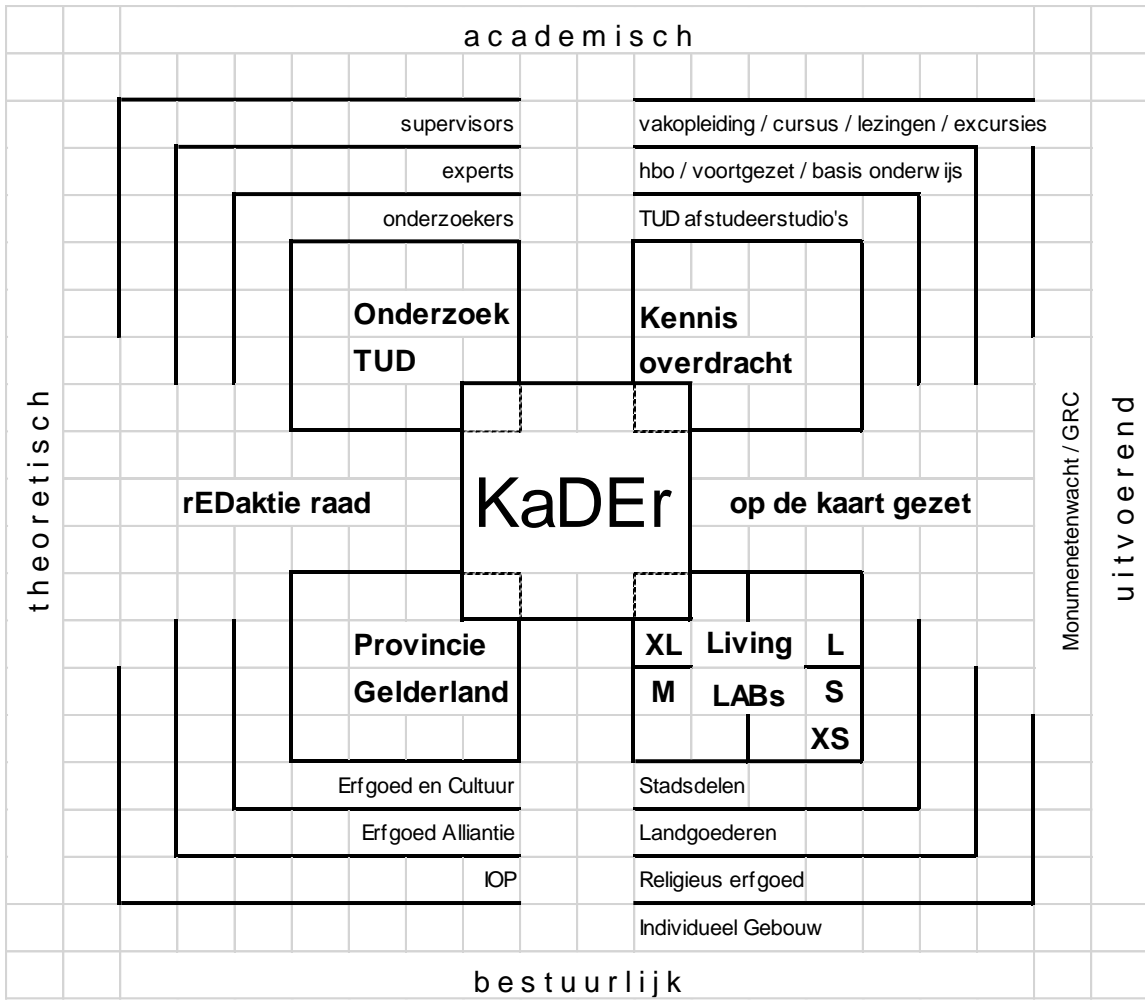
Hierbij wordt alles in balans gebracht met de monumentale waarden en wordt DUURZAAMHEID in een zo breed mogelijk denkraam geplaatst. Het Engelse begrip 'durable' in plaats van 'sustainable'. Vandaar dat we DUURZAAM in hoofdletters noteren om het meer impact te geven. Daarnaast dient de financiering en de exploitatie per object, in samenhang met de omgeving, op basis van functioneel gebruik een gezond toekomstperspectief te bieden voor de eigenaren en gebruikers, waarbij investeringen en resultaten in evenwicht zijn. Tevens zal het borgen van vakmanschap en de kennisoverdracht middels Educatie-momenten onder direct betrokkenen maar ook door het betrekken van bijvoorbeeld studenten van de TU Delft en leerlingen vanuit de vakopleidingen bij de projecten zelf, worden gestimuleerd'.

Om dit doel te bereiken werd een stappenplan voorgesteld: 1. Analyse, 2. Monitoring, 3. Kaderstellingen per schaalgebied, 4. Opstellen van het KaDEr Gelderland, 5. KaDEr in KAART brengen en 6. Organiseren van het KaDEr MANIFEST. Op basis van ervaringen in de praktijk wordt lering getrokken voor de toekomst (afb. 5 – 10).

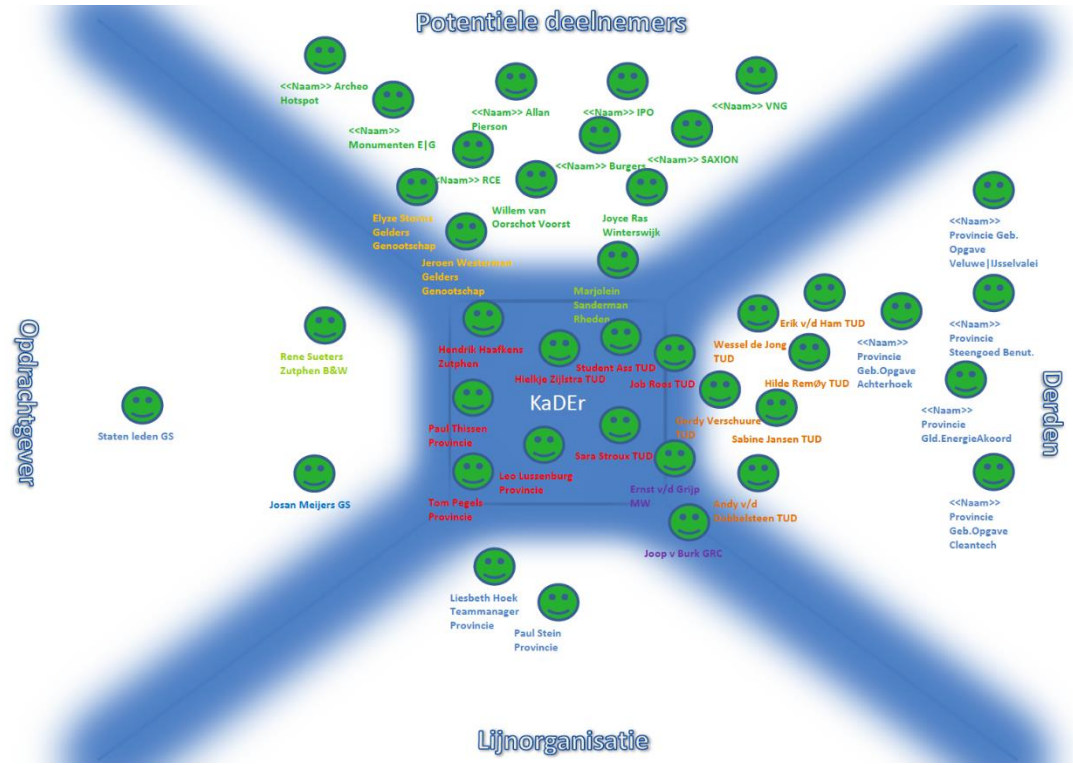
Eveneens wordt er aandacht gevraagd voor kennisoverdracht en kennisborging. Door het agenderen van leermomenten intern en extern worden mensen bij het project betrokken. Het streven is dat KaDEr in meerdere provincies kan leiden tot de noodzakelijke paradigma-shift. Alle provincies zouden op een duurzame wijze (in de breedste zin van het woord) om dienen te gaan met hun monumentale erfgoed op de lange termijn.

Deze uitgangspunten gelden voor het gehele project van medio 2017 tot en met medio 2021. Op dit moment is er in diverse samenwerkingsverbanden een start gemaakt met de verschillende onderdelen van het project. Het organogram geeft een beeld van de samenwerkingsverbanden (afb. 11).

Er is een communicatieplan gemaakt. Vanuit de Provincie en vanuit de TU Delft zijn contacten gelegd met hun afdelingen media & communicatie. Via de website www.erfgoedwerkplaats.nl worden nieuws en activiteiten gedeeld vanuit het Living Lab – XL – Zutphen.

Afbeelding 11: KaDEr organogram (Hielkje Zijlstra TUD, 20 september 2017)

Afbeelding 12: KaDEr krachtenveldanalyse door Leo Lussenburg (Provincie Gelderland, 14 november 2017)

Om een project als KaDEr te laten slagen is veel denkkraft nodig en dienen veel mensen te worden gemobiliseerd: mensen die de voortgang bewaken, die deel-projecten coördineren, lesgeven, etc. Tevens zijn er veel mensen uit het werkveld van de provincie er direct of indirect bij betrokken. Om daar een beeld van te krijgen is de krachtenveld analyse gemaakt (afb. 12). Deze zal gedurende het project worden bijgesteld. Naast de projectleiders en projectmedewerkers zijn er eindverantwoordelijken aangewezen bij de provincie en de TU. Om regelmatig feedback te krijgen van deskundigen uit het werkveld op academisch en bestuurlijk niveau is er de rEDaK-tie raad ingesteld. Bijgaand volgt de lijst van betrokkenen op dit moment. Deze zal indien nodig het komende jaar worden aangevuld.

Provincie Gelderland:

Eindverantwoordelijke vanuit de Provincie Gelderland is Liesbet Hoek.

De dagelijks leiding van het project: **Paul Thissen**

Projectleider: **Leo Lussenburg**

1^e projectmedewerker: **Tom Pegels**

L-Lab coördinatoren: Tom Pegels, Monique de Rooij, Vincent Vleeshouwer, (Joop Heijdra)

Communicatie: **Loes Phoelich en Dick Jonker**

Technische Universiteit Delft:

Eindverantwoordelijk Hoogleraar vanuit de TU Delft is Wessel de Jonge.

De dagelijks leiding van het project en projectleider: **Hielkje Zijlstra**

1^e projectmedewerker: **Sara Stroux**

L-Lab coördinatoren: Wido Quist, Sara Stroux, Gerdy Verschuure, (Barbara Lubelli)

X-perts: Sabine Jansen, Eric van den Ham, Job Roos, Hilde Remøy

rEDaK-tie raad (in bewerking):

Er worden personen uitgenodigd vanuit de: wetenschap, bestuur, erfgoedpraktijk landelijk en provinciaal.

Vanuit het werkveld:

Gelders Restauratie Centrum: **Joop van Burk, Jos Nij Bijvank**

Monumentenwacht Gelderland: **Ernst van der Grijp**

Gelders Genootschap: **Martin van Bleek**

Gemeente Zutphen: **Hendrik Haafkens**

Landgoed Reuversweerd: Frans Janssen, Jos van der Zande

De Erfgoedalliantie

Organisatie en overleg:

Iedere zes weken is een **projectteam**. Iedere vier weken (indien nodig) is er een **werkoverleg**.

De Living Labs zetten een eigen overlegstructuur op. Dit bevindt zich nu in de opstartfase.

Op afroep wordt overleg gepleegd op specifieke onderdelen. De lijnen zijn kort, de contacten direct. Via een Dropbox worden documenten, verslagen en rapporten uitgewisseld.

Afbeelding 13: Landgoed De Wierse waar rood, groen en blauw integraal aangepakt worden (Hielkje Zijlstra TUD, 6 november 2017)

Afbeelding 14: Studenten en docenten tijdens de workshop week in Zutphen (Hielkje Zijlstra TUD, 11 september 2017)

Het KaDEr project bestaat in principe uit vier onderdelen: Kaderstelling, Living Labs, Onderwijs en Kennisborging. Er wordt kort ingegaan op de doelstelling van de onderdelen en de relatie tot het geheel. Dit is een aanvulling op de startnotitie (PG januari 2017) en het projectplan (TUD februari 2017). Per onderdeel wordt de stand van zaken en worden de volgende stappen die gezet gaan worden binnen het KaDEr project omschreven.

Kaderstelling

Via de kaderstelling wordt het huidige beleid en bijbehorend instrumentarium, om in de provincie Gelderland karakteristiek gebouwd erfgoed in stand te houden, geïventariseerd en geanalyseerd. Hierbij staat DUURZAAMHEID voorop als randvoorwaarde voor beleid, toetsing en subsidieverlening. Er zijn vier perioden te definiëren ten aanzien van het beleid tot nu toe. De conclusies hieruit vormen de kern van een bijgesteld KaDEr. Er wordt dus op methodische wijze een vernieuwd kader met een instrumentarium ontwikkeld (projectplan TUD 2017).

Living Labs

Een belangrijk middel om tot de afweging te komen welk effect het verstrekken van provinciale subsidies heeft gehad op gebouwd erfgoed is het evalueren van praktijksituaties. Om dit effect te meten en te beoordelen is analyse nodig. Er zal er een keuze gemaakt moeten worden (op voordracht van de provincie) welke projecten hiervoor in aanmerking komen. Deze keuze wordt afgestemd op de onderzoeksthema's en de Living Labs. In de Living Labs zelf wordt, afhankelijk van het schaalgebied (XL-L-M-S-XS), eveneens een praktijksituatie in uitvoering gevolgd (monitoren). Hier is levend aan de hand wat in de reeds uitgevoerde projecten werd gerealiseerd. Omdat achteraf het proces moeilijk is te doorgronden is het meelopen met een lopende (levende) praktijksituatie essentieel, want naast inhoud speelt het proces een grote rol.

Onderwijs

Naast bovengenoemde onderzoeksonderdelen is onderwijs gekoppeld aan het KaDEr project. Dit gebeurt op basis van het koppelen van een concreet ontwerpproject in het MSc onderwijs van sectie Heritage & Architecture (HA) van de TU Delft aan een Living Lab. De thema's van het KaDEr onderzoek zijn ook leidend in het onderwijs. Zo ontstaat een synergie tussen onderzoek en onderwijs. Vele mensen genereren ideeën die nieuwe inzichten opleveren. Studenten worden betrokken bij de praktijk van alle dag en mensen vanuit KaDEr participeren in onderwijs door het gesprek aan te gaan, kennis te delen, kritisch te reflecteren, workshops te geven, excursies, lezingen, publicaties en exposities te organiseren en te faciliteren.

Kennisborging

Tijdens het project worden leermomenten georganiseerd: per jaar is er een studiedag voor externen en een rEDaKtie-middag voor internen. Met name tijdens de studiedagen worden nieuwe inzichten getoetst en ideeën en inspiratie gezocht. Om ook een langdurige borging van kennis gerelateerd aan de uitvoerende praktijk te koppelen wordt er intensief samengewerkt met de Monumentenwacht Gelderland (MWG), het Gelders restauratie Centrum (GRC) en het Gelders Genootschap (GG). Via de Living Labs wordt verbinding gezocht met diverse betrokken organisaties. Binnen de provincie wordt de Erfgoedalliantie nauw betrokken zoals Geldersch Landschap & Kasteelen en de Stichting Oude Gelderse Kerken.

Afbeelding 15.: *Beleef het mee! Beleidsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017 - 2020* (Provincie Gelderland, 19 september 2016)

Afbeelding 16: *Rapport dat de economische betekenis van Landgoederen voor diverse provincies in Nederland onderschrijft* (Witteveen en Bos, juli 2012)

Afbeelding 17: *Landgoed Sevenaer* (Hielkje Zijlstra TUD, 19 september 2016)

DUURZAAMHEID staat voorop als nieuw te implementeren randvoorwaarde bij interventies van de provincie. De vier thema's 1. energetische duurzaamheid, 2. financieel gezond perspectief, 3. functioneel gebruik en 4. het borgen van kennis op lange termijn zijn leidend bij de nieuw te implementeren randvoorwaarden voor provinciale interventies in het erfgoedveld.

Er zijn vier programmaperioden te onderscheiden. Een analyse hiervan staat aan de basis van de doelstellingen die nodig zijn om tot een nieuw kader te komen. (projectplan TUD 2017 en Startnotitie Provincie Gelderland 2017). Op dit moment is er een inventarisatie gemaakt van de vier voorgaande perioden van subsidieverlening. Deze perioden zullen met elkaar worden vergeleken. Daaruit worden conclusies getrokken die leiden tot aanbevelingen voor de kaderstelling van de toekomst. Dit deel van het onderzoek wordt in nauwe samenwerking tussen provincie en TU uitgewerkt. Omdat het verzamelen van alle data veel tijd kost en ook het ontsluiten ervan om aanpassingen in de infrastructuur vraagt, heeft dit onderdeel enige vertraging opgelopen ten opzicht van de doelstelling aan het begin van het project. Inmiddels is wel duidelijk dat het op alle niveaus beschikbaar krijgen van deze data, het onderling vergelijkbaar maken om vervolgens conclusies te kunnen trekken een omvangrijke en op voorhand onderschatte taak is. Om echter een goede terugkoppeling naar de wetenschappelijke methodes te kunnen maken is dit wel noodzakelijk. Op basis hiervan kan de wetenschappelijke basis worden gelegd onder een nieuw KaDEr.

De vier beleids- cq provinciale interventieperioden die binnen KaDEr worden onderzocht zijn: 1. tot 2000, 2. van 2000 – 2012, 3. van 2012 – 2016 en 4. de huidige van 2017 – 2020. Het beleid ten aanzien van de laatste periode staat omschreven in 'Beleef het mee!' en gedetailleerd voor 2017 in het 'Uitvoeringsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017' (provincie Gelderland 2016) (afb. 15). Voor KaDEr is een start gemaakt met het verzamelen van de documenten voor de analyse van de perioden. In de vier perioden zijn grote verschillen op te merken in: schaalgrootte, al of geen samenhang tussen projecten via thema's en de tijdstermijn voor de verlening van subsidies (1-4 jaar). Ook de beoordelingswijze en criteria verschillen. Dat economische aspecten bij landgoederen een rol van betekenis spelen wordt aangetoond in het rapport uit 2012 (Witteveen en Bos 2012). In die periode werd bewust op overkoepelende thema's gestuurd bij de subsidieverstrekking (afb. 16). Ook voor het gehele landgoed Sevenaer zou in de toekomst een duurzame en economisch gezonde toekomst in het verschiep moeten liggen (afb. 17). De analyse van deze perioden, procesgang, toetsing door wie / wat / waarom / hoe / wanneer, het wettelijke kader, de uiteindelijk gekozen / afgewezen projecten, monitoring achteraf, categoriseren van resultaten (SWOT-analyse) behoren tot de acties in 2018 – 2020. De kaderstelling levert input op voor de Living Labs binnen KaDEr en omgekeerd leveren de Living Labs gegevens op die worden meegenomen in de kaderstelling. De L-Lab coördinatoren zijn dus intensief betrokken bij de kaderstelling, stap 1 in het stappenplan van het KaDEr project. Ook zal hier vanuit de inbedding in de Erfgoedalliantie, terugkoppeling naar IPO, RCE etc. plaatsvinden. Er wordt het gespiegeld aan het nationaal provinciaal beleid dat op dit moment wordt geformuleerd door bureau Hylkema Erfgoed en ook de impact van de nieuw in te voeren omgevingswet (invoering 2021) wordt meegenomen. KaDEr zal wetenschappelijk onderbouwen hoe het toekomstige beleid, ten aanzien van het stand houden van gebouwd monumentaal erfgoed, wordt geformuleerd vanuit een breed gedragen belang voor de Provincie Gelderland.

Afbeelding 18: Klein Vaticaan gelegen in De Nieuwstad van Zutphen. Focusgebied voor Living Lab XL (BDP, kandehar - gemeente Zutphen, maart 2015)

Afbeelding 19: Het rapport: 'Lanensels op stadhoudelijke landgoederen, hofkringen en stedelijke elite- belang voor de Gelderse identiteit', waaruit blijkt dat deze kwesties eigendomsgrens-overschrijdend zijn (Provincie Gelderland 2016)

In de Living Labs wordt aan de hand van het schaalgebied (XL-L-M-S-XS) een praktijksituatie gevolgd (monitoren). Er ligt een verbinding met de algemene kaderstelling. Uit de geselecteerde projecten door de provincie voor subsidie in de afgelopen periodes wordt een keuze gemaakt voor spiegel-projecten voor de Living Labs. Een Living Lab volgt een project in de praktijk dat in uitvoering is van begin tot eind. Inhoudelijk moet het voldoende aanknopingspunten bieden voor KaDEr om te volgen (monitoren) gedurende die tijd. Dit kan de volle vier jaar zijn of korter. Het is mogelijk dat enkele kleinere projecten of overkoepelende gelijktijdig binnen één Lab worden geagendeerd. Het proces van planvorming en uitvoering speelt een belangrijke rol. Er is bewust gekozen om op alle schaalniveaus te acteren. Op provinciaal niveau is acteren op alle niveaus van belang. Vanuit de subsidieverstrekking is in de vorige periodes tussen objectgericht en gebiedsgericht en tussen materiaalgebonden en processturing gelaveerd. Om al deze aspecten in ogenschouw te nemen wordt bij voorbaat niets uitgesloten. Per Living Lab worden gaande weg de lijnen vanuit de kaderstelling scherper. Of de definitie van Living Lab de juiste is, is met name een academische vraag en voor KaDEr niet het belangrijkste (AMS Living Urban Labs 2017). Wij willen er mee aangeven dat we bij KaDEr projecten in uitvoering er deel van uitmaken en de resultaten van de bevindingen van invloed zijn op het onderzoeksresultaat. Dit maakt dat de keuze van de projecten voor de Living Labs zorgvuldig moet gebeuren en enige tijd kost. Aan het begin van 2018 wordt het project KaDEr aangemeld bij ENoLL het Europese platform voor Living labs (www.openlivinglab.eu). Eind 2017 zijn de eerste drie Living Labs opgestart (XL, L en M). Het vierde (S) start begin 2018 en een vijfde wordt toegevoegd (XS).

XL – Stad – Zutphen

L-Lab XL coördinatoren zijn: Hielkje Zijlstra (TUD) en Tom Pegels (PG).

De gemeente Zutphen heeft zich actief gemeld om deel te nemen. Onder leiding van Hendrik Haafkens is het stadsdeel Nieuwstad onderwerp van het L-Lab (afb. 18). Ook andere ontwikkelingen in Zutphen worden gevolgd. De eerste gesprekken en een excursie vonden in maart 2017 plaats. De keuze van de spiegel-projecten wordt begin 2018 afgerond en data wordt verzameld. De monitoring start begin 2018. Het onderwijsproject, Zutphen Sustainable City is gekoppeld per 1 september 2018 (afb. 14). Ook daar is al veel data gegenereerd. De eerste serie afspraken is gemaakt. Er ligt een plan van aanpak dat de input vormt voor het projectplan.

L – Landgoed – project nog kiezen (was Reuversweerd, maar de schaal is te klein om blauw en groen volledig tot hun recht te laten komen). L-Lab L coördinatoren zijn: Gerdy Verschuure (TUD) en Monique de Rooij (PG). Van het begin af aan is in het project KaDEr het belang van het Landgoed als drager van cultureel erfgoed in de Provincie Gelderland onderkend. Het is zo kenmerkend voor de provincie en al 45 van 120 grote landgoederen zijn al aangepakt (Verslag TUD PG 21 april 2016). Hier speelt verduurzaming in de breedste zin een rol. Bij de eerste excursie in september 2016 werden twee landgoederen bezocht: Bingerden en Sevenaer, waarbij de ene als spiegelproject kan dienen en de andere om een plan van aanpak vraagt. Een landgoed is een maatschappij op zich. Er spelen eigendomsgrens-overschrijdende kwesties. Op provinciaal niveau is dit urgent. Met name landschap (groen) en water (blauw) dienen in dit Living Lab – L een grote rol te spelen (afb. 13 en 19). Op 6 november 2017 vond een inspirerende excursie en gesprek plaats. Op basis van de kennis van nu (zie ook kaderstelling) wordt een eerst een project (bv Baakse Beek eo) gekozen en de spiegelprojecten verkend.

Afbeelding 20: St. Jan, of Nieuwstadkerk in Zutphen (Hielkje Zijlstra TUD, 22 maart 2017)

Afbeelding 21: Interieur Reuversweerd (Hielkje Zijlstra TUD, 6 november 2017)

M – Typologie – kerken

L-Lab M coördinatoren zijn: Sara Stroux (TUD) en Vincent Vleeshouwer (PG).

Het Living Lab – M – Typologie gaat zich in eerste instantie richten op het religieus erfgoed. Het is met betrekking tot herbestemmen van gebouwd erfgoed een actueel en urgent thema. In Nederland sluiten veel kerken en kloosters hun deuren. Gelderland heeft zeer veel kerken. In 2010 werden 2400 objecten genoemd, waaronder 752 kerken (Religieus Erfgoedwijzer Gelderland 2010). Er zijn gemeenschappen die nog goed floreren, maar er wordt ook samengevoegd, gesloten en er dreigt leegstand. Op nationaal niveau wordt er samengewerkt met de RCE (Frank Stroolenberg programmaleider religieus Erfgoed). Op provinciaal niveau wordt met de Stichting Oude Gelderse Kerken, Stichting Behoud Kerkelijke Gebouwen Gelderland, PKN, bisdom, Gelders Genootschap, Monumentenwacht en het GRC samengewerkt. Door onvoorziene omstandigheden kon de startbijeenkomst op 11 december 2017 niet doorgaan. Begin 2018 wordt het opgepakt. In Zutphen is de St. Jan in ieder geval object van onderzoek (afb. 20). De omliggende parochies worden samengevoegd en deze kerk dient aangepast te worden. Het plan van aanpak wordt eveneens bijgewerkt tot een projectplan.

S – Gebouw – Reuversweerd (afb 21).

L-Lab S coördinatoren zijn: Wido Quist (TUD) en Joop Heijdra (JH) (of Tom Pegels (TP)). Op 6 november 2017 is Reuversweerd met een groot aantal mensen vanuit het netwerk van KaDEr bezocht. De locatie biedt een gebouw dat ontfutseld is aan de tijdmachine. De nieuwe eigenaar Frans Janssen en de projectleider Jos van der Zande zijn bereid hun medewerking te verlenen om dit unieke project onderdeel van het Living Lab – S – Gebouw te maken. Het zal een uitdaging zijn om het gebouw op een duurzame wijze te herstellen en geschikt te maken voor een nieuwe functie. Er zal nauw worden samengewerkt met de Monumentenwacht Gelderland en het GRC. De Monumentenwacht heeft de nulopname afgerond en er is een energiescan gemaakt door OOM. Het GRC ziet dat het als opleidingsproject ook vele kansen biedt. De wijze waarop het immateriële erfgoed onderdeel wordt van de transformatie is een uitdaging. Het verhaal van het huis, haar bewoners en de geschiedenis erom heen speelt hier onvermijdelijk een grote rol. Het is meer dan een restauratie- of conserveringsproject. In januari 2018 volgt het projectplan. De wijze van documenteren van het project verdient eveneens veel aandacht.

XS – Materie – vocht in constructies

L-Lab XS coördinatoren zijn: Barbara Lubelli (TUD) en Tom Pegels (PG).

Tijdens de gesprekken op diverse locaties de afgelopen jaren kwam geregeld de kwestie ter sprake dat we echt zouden moeten monitoren = meten van relatieve vochtigheid en temperatuur bijvoorbeeld van constructieonderdelen die zijn gewijzigd na een verduurzamings-ingreep. Wat gebeurt er met de houten balkkoppen die opgelegd zijn in een van binnenuit geïsoleerde muur? Naast deze kwestie zijn er vragen wat de conditie is van constructies die met optrekkend water vanuit de bodem te maken hebben. Bijna alle landhuizen en kastelen staan met hun voeten in het water (afb. 13). We zullen een vijfde Living Lab toevoegen aan de van begin af gestelde vier, op de XS schaal van de materie tot de moleculen, waarbij gemeten gaat worden. Voor dit Lab is een lange adem noodzakelijk. Met name als we over lange perioden kunnen monitoren is de data waardevol. Koppeling met aan het klimaatprogramma van Geldersch Landchap en Kasteelen wordt onderzocht. Er is eveneens een duo project gestart met de Monumentenwacht Gelderland de expertise van de TU Delft op meerdere fronten in te kunnen zetten. Er zal in het voorjaar van 2018 een projectplan worden opgesteld.

Afbeelding 22: Verzameling documenten van de analyses van studenten MSc3/4 Zutphen Sustainable City (TU Delft, 1 december 2017)

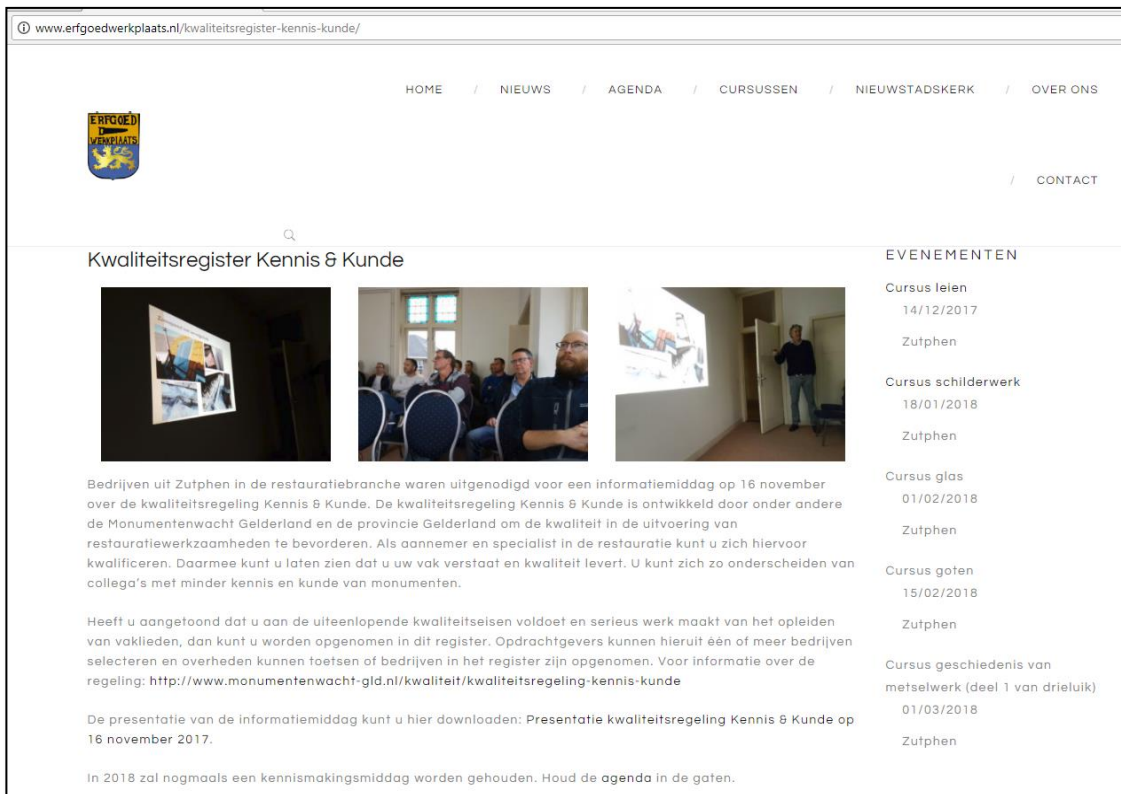

Afbeelding 23: Studenten van de TU in gesprek met Annemieke Vermeulen de burgemeester van Zutphen (Hielkje Zijlstra TUD, 15 september 2017)

Er is op een actieve manier onderwijs gekoppeld aan het KaDEr project. Dit was een randvoorwaarde om het project mogelijk te maken. De TU Delft investeert hierin door de inzet van docenten op het gebied van Architectonisch ontwerp, Bouwtechnisch ontwerp en het omgaan met Culturele Waarden tijdens het ontwerpen. Voordat het ontwerp van start gaat wordt de locatie verkend, geobserveerd en geanalyseerd (afb. 22). Hieruit volgen de uitgangspunten voor het ontwerp zelf. Bij Heritage & Architecture staat het herontwerp van gebouwd erfgoed centraal. Binnen KaDEr is gestart met de afstudeerstudio MSc: Zutphen Sustainable City. De omschrijving luidt: 'Deze studio is de eerste in een reeks die HA samen met de Provincie Gelderland op de kaart zet. Het gebied van studie is één van de mooiste Hanzesteden in Nederland: Zutphen. De historische binnenstad zal langzaam maar zeker een transformatie ondergaan om leegstand tegen te gaan, duurzaamheid te implementeren en nieuwe functies mogelijk te maken. Vanuit sociale, maatschappelijke, economische, architectonische en stedenbouwkundige invalshoeken zijn delen van de stad onderwerp van onderzoek en ontwerp. Zutphen dient als een Living Lab voor het onderzoeksproject KaDEr, Hierin werkt de TU Delft samen met de Provincie Gelderland om tot een nieuw beleidskader te ontwikkelen voor het stimuleren en in stand houden van gebouwd erfgoed op duurzame wijze met respect voor monumentale waarden. Via het diepgaand verkennen van de stad met de opgaven die daar spelen wordt het DNA van de plek in groepsverband bepaald. Van hieruit wordt een individuele ontwerp gemaakt om antwoord te geven op de door jou opgestelde onderzoeksvraag. Via workshops en een Lab ruimte wordt er op locatie intensief gewerkt in samenwerking met mensen van de gemeente, de provincie en andere betrokkenen.' (TUD, Graduation manual HA – Zutphen Sustainable City, september 2017).

De thema's die leidend zijn in het KaDEr onderzoek zijn ook leidend in het onderwijs. Op deze wijze wordt de synergie tussen onderzoek en onderwijs bewerkstelligd. Meerdere mensen genereren meerdere ideeën. Dit levert nieuwe inzichten op. Bovendien kunnen de analyses, ontwerpen, excursies en evaluaties mensen inspireren en hun ideeën elkaar versterken. Het project ging met 24 studenten en 7 docenten van start met een wervelende werkweek op locatie (De Pastorie) in Zutphen. Samen met vele betrokkenen van de gemeente werd er een week lang hard gewerkt. Er werd gesproken met de burgemeester, de eerste analyses gemaakt en de eerste ideeën gepresenteerd in de Hof van Heeckeren (afb. 23). Via workshops Climate Design & Sustainability en Economics worden de duurzaamheids- en economische aspecten extra onder de aandacht gebracht. De studenten en docenten werkten actief mee aan de Week van Erfgoed en Ruimte in de Achterhoek op 29 september 2017.

Op 20 december zijn de eerste analyse boeken aangeboden aan de stad en de provincie. Op 15 januari vindt de tussenbeoordling plaats (P2). In maart 2018 worden de studenten uitgedaagd door mensen van de stad tijdens een voortgangsbespreking (P3) en voor de zomer zullen de meeste van hen afstuderen (P5). In februari 2018 zal met een keuzeproject bij Urbanism / Landschap op Reuversweerd worden gestart. Reuversweerd zal ook onderwerp van studie zijn in de tweede afstudeerstudio die start in september 2018. Dit wordt een interdisciplinaire studio vanuit Heritage & Architecture, Landschap en Management (MBE). De docenten die betrokken zijn bij het onderwijs zijn vrijwel allemaal ook betrokken als onderzoekers bij het KaDEr project en in de Living Labs om de synergie te bevorderen. Voor het Living Lab XS is een koppeling met de Building Assessment vakoefening te maken.

Afbeelding 24: Aankondiging informatiemiddag Kwaliteitsregister Kennis & Kunde door de Monumentenwacht Gelderland op 16 november 2017 in Zutphen (<http://www.erfgoedwerkplaats.nl> 11 december 2017)

Afbeelding 25: Lancering KaDEr project door gedeputeerde Josan Meijers tijdens de Studiedag Duurzaam Erfgoed op 5 juli 2017 (Hielkje Zijlstra TUD, 5 juli 2017)

Onderwijs direct gekoppeld aan het KaDEr project zorgt zonder meer voor kennisoverdracht, maar KaDEr biedt meer en wil meer. Eén van de vier pijlers voor een DUURZAAM KaDEr is: kennisborging. Via onderwijs, netwerken, studiedagen, etc zullen we kennis overdragen. Het opslaan en toegankelijk maken van kennis is belangrijk en essentieel om op een duurzame wijze met kennis, kunde en opgedane ervaring om te gaan. Daarom zullen toekomstbestendige vormen van het documenteren van het besluitvormings- en restauratieproces en het toegankelijk maken daarvan onderdeel zijn van het KaDEr project.

Vanuit KaDEr zijn de volgende zaken die hierop betrekking hebben geagendeerd of al in werking gezet:

- Onderwijs TUD
- Onderwijs vakmensen - GRC
- Onderwijs, kennismaken op basisschool en middelbaar niveau in alle Living Labs, zoals dat reeds gestart is met de Erfgoedwerkplaats in Zutphen bij het Living Lab – XL
- Cursus aanbod vanuit Monumentenwacht Gelderland aan eigenaren van monumenten en andere belangstellenden in de Erfgoedwerkplaats in Zutphen (afb. 24).
- Studiedagen vanuit KaDEr voor extern netwerk
 - De eerste vond plaats op 5 juli 2017 (afb. 27).
 - De tweede zal plaatsvinden eind juni 2018
- rEDaK-tie bijeenkomsten voor intern netwerk en evaluatie KaDEr proces en resultaten
 - Eind februari 2018
- Implementeren en uitvoeren van het communicatie en media plan (ook websites)
- Workshop en excursieprogramma studenten en docenten TUD

In de toekomst zullen daar aan worden toegevoegd:

- KaDEr KAART om de informatie ook interactief toegankelijk te maken. Op basis van de reeds aanwezig infrastructuur van de periode (2000 – 2012 <http://kaarten.gelderland.nl>)
- KaDEr MANIFEST de grote slotbijeenkomst in mei 2021 om het KaDEr te lanceren
- Expositie en publicatie van de onderwijsprojecten van de TUD met de Living Labs.

Vanuit KaDEr worden de volgende eindproducten opgeleverd:

- KaDEr Gelderland jaarrapport december 2017
- KaDEr Gelderland midterm rapport december 2018
- KaDEr Living Lab rapportages per Lab (XL / L / M / S / XS)
- KaDEr Gelderland eind rapport met vernieuwde kaderstelling en instrumentarium

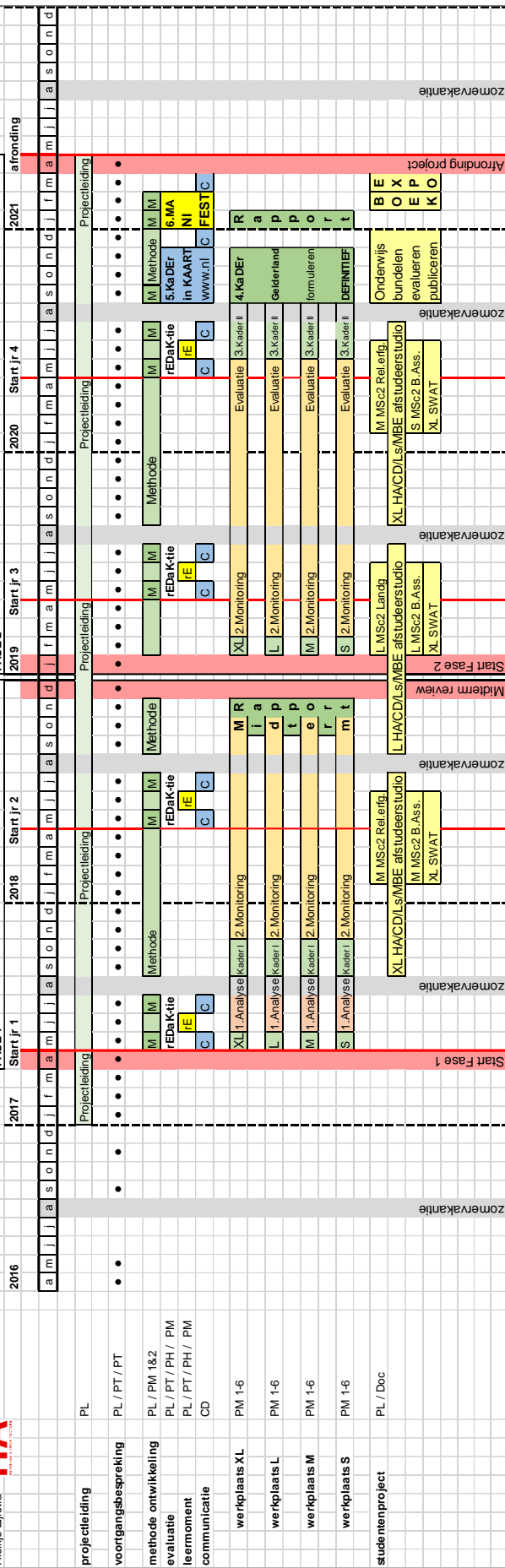
Tijdens het gehele proces wordt een LOG boek bijgehouden, worden presentaties gegeven (Provincie Gelderland: Erfgoed-academie 12 oktober 2017, TUD: Design & History, 7 december 2017), excursies gehouden en verslagen van alle bijeenkomsten gemaakt.

Op deze verschillende manieren kunnen we KaDEr een kennisbasis meegeven die garant staat voor het overdragen en borgen van kennis op korte en langer termijn.

Planning Kader Gelderland 2017-2020 onderzoeksproject iov de Provincie Gelderland aan de TUD

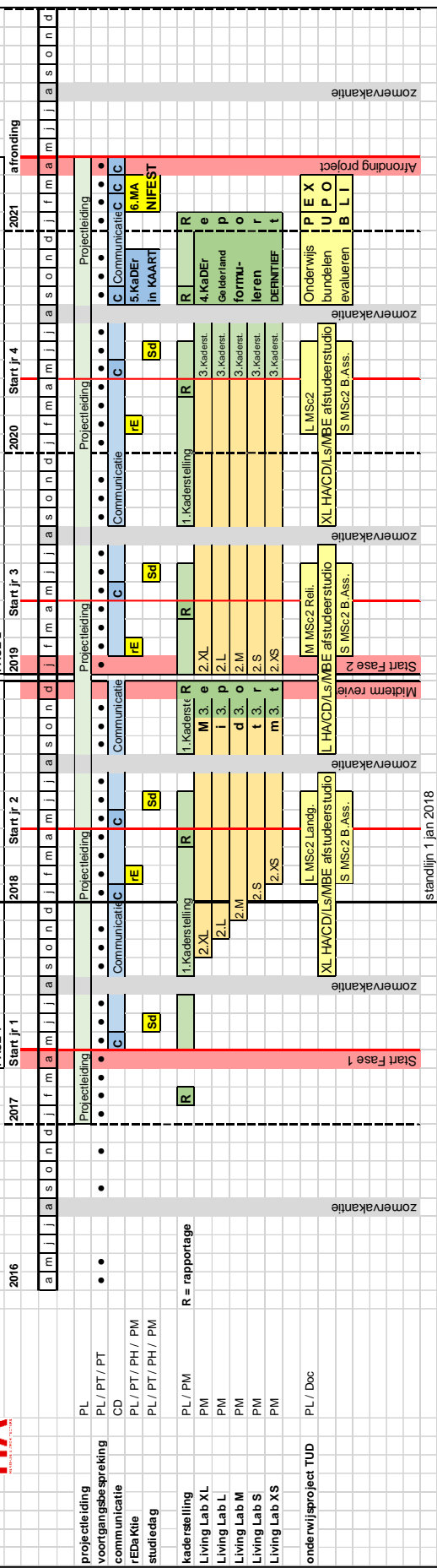
Hielkie Zijlstra
24-2-2017

Planning Kader Gelderland 2017-2020 onderzoeksproject iov de Provincie Gelderland aan de TUD

Hielkie Zijlstra
12-12-2017

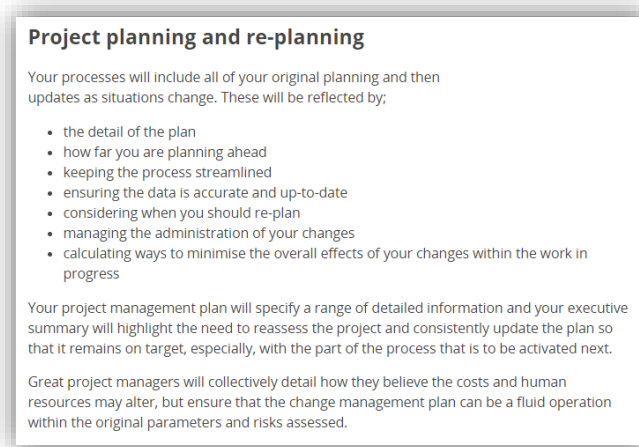

Afbeelding en 26 en 27: Planning bij start project 1 mei 2017 links en voorstel planning 1 januari 2018 rechts (Hielkie Zijlstra TUD, 24 februari 2017 en 12 december 2017)

Een belangrijk onderdeel van het projectplan dat door de TUD werd opgesteld in februari 2017 is de project planning. Deze betreft het gehele project van mei 2017 t/m juni 2021. In de planning is tevens de strategie neergelegd voor de aanpak en het verloop van het project. De versie van februari 2017 kent als uitgangspunten: drie continue processen van projectleiding, methodeontwikkeling en uitvoering van de Living Labs. Daarnaast regelmatig terugkerende momenten voor evaluatie, leermomenten en communicatie en tenslotte de eindmanifestatie en presentatie van de resultaten. Ook zijn diverse opties voor onderwijsprojecten aangegeven.

Op dit moment in het projectproces kan worden geconstateerd dat de start van het project meer tijd heeft gevegd dan bij aanvang was aangenomen. Ook het daadwerkelijk van start gaan van de vier Living Lab' vond niet gelijktijdig plaats. Daarnaast bleek dat de ontwikkeling van een methode veel meer verweven is met de analysefase van de beleidsprocessen bij de provincie dan in eerste instantie was gedacht. Er is sprake van het herformuleren van het begrip methode en kader naar het begrip kaderstelling, zowel in algemene zin maar ook naar aanleiding van de terugkoppeling naar de input vanuit de Living Labs. Wat betreft de kaderstelling is het verzamelen van de data en de structurering hiervan op dit moment (eind 2017) in volle gang. Het communicatietraject is een continue proces, wel momentgestuurd, maar vindt doorlopend plaats. De Living Labs vragen een zorgvuldige voorbereiding. De teams zijn samengesteld, de begingesprekken gevoerd, locaties bezocht en data verzameld. Ook is gebleken dat ze niet alle maal tegelijk van start zijn of zullen gaan en er is een vijfde aan toegevoegd (XS).

Naast het feit dat de projectplanning is aangepast op bovengenoemde punten is ook de strategie bijgesteld. Dat hoort bij een dynamisch proces. Gedurende het proces wordt bijgesteld (afb. 28). Ieder half jaar zal de planning worden geëvalueerd en zo nodig worden bijgesteld, ook de gevolgde strategie wordt tegen het licht gehouden en eventueel bijgesteld. Er wordt half jaarlijks geëvalueerd en er wordt continue een LOG boek bijgehouden door de projectleider van de TU Delft. Van het begin af aan stond vast dat het uiteindelijke resultaat bij aanvang van het project niet vast stond. Het proces op zich maakt deel uit van het leerproces en is mede bepalend voor de tussenresultaten en het eindresultaat dat KaDEr heet.

Afbeelding 28: Project planning en re-planning. Christine Funk: *Essential Secrets to Ensure Project Planning Is Ongoing*, 2 September 2016, <http://bookboon.com/blog/2016/09/essential-secrets-to-ensure-project-planning-is-ongoing/> 12 december 2017.

Afbeelding 29: Het eerste werkbezoek van het KaDEr Project team aan Zutphen. (Hielkje Zijlstra TUD, 22 maart 2017)

Afbeelding 30: Doesburg jachthaven en camperplaats tijdens de IJssel Biënnale 2017 (Hielkje Zijlstra TUD, 7 juli 2017)

Het KaDEr Gelderland project kent op dit moment (eind december 2017) een looptijd van 8 maanden. De eerste fase betreft een periode van 20 maanden (1 mei 2017 – 1 januari 2019). Nu is een goed moment om de tussenbalans op te maken en de planning en bijbehorende strategie indien nodig bij te stellen op basis van de opgedane ervaringen tot nu toe. Het proces loopt tot nu toe gestaagd door. De start was wat traag omdat er veel data verzameld moet worden en er veel mensen en partijen bij betrokken zijn. Er wordt op verschillende niveaus gelijktijdig geacteerd. Er dienen keuzes gemaakt te worden voor langlopende trajecten waarbij alle aspecten zorgvuldig afgewogen dienen te worden. De planning en strategie zoals die begin 2017 werden opgesteld zijn naar aanleiding van de huidige evaluatie enigszins bijgesteld. Het proces als geheel is dynamisch. Op 22 maart 2017 vond het eerste werkbezoek plaats in Zutphen in het kader van KaDEr. Dat is een sleutelmoment gebleken waarbij het KaDEr project zelf een akkoord kreeg, het eerste Living Lab op de kaart werd gezet, het eerste onderwijsproject werd beklonken, de Erfgoedwerkplaats als idee werd geboren en de samenwerking met de Monumentwacht en de GRC werd geborgd (afb. 29).

Wat betreft de kaderstelling in algemene zin is de start gemaakt en zal 2018 een cruciaal jaar zijn om dit verder te ontwikkelen op basis van de gegevens en data die door de verschillende betrokken partijen verzameld en ontsloten wordt.

De Living Labs zijn deels gestart, er zijn startdocumenten gemaakt die omgezet worden in de betreffende Living Lab projectplannen. Er wordt nu data verzameld, het netwerk opgebouwd de specifieke Lab structuur opgesteld en geïmplementeerd. Er staan verschillende partijen in de wachtlijn om mee te gaan doen op korte en lange termijn.

Het onderwijs is voortvarend van start gegaan in Zutphen in het KaDEr van een duurzame herontwikkeling van De Nieuwstad. De eerste resultaten zijn eind december gepresenteerd. Er is bovendien ook een afstudeerstudio en Master 1 studio aan het werk met Centraal Beheer Apeldoorn. Dit kan input genereren voor een Living Lab – Typologie – kantoren. De studenten kunnen input genereren via Labs voor studiedagen, excursies, publicaties en exposities.

Wat betreft kennisborging wordt er op diverse fronten geacteerd. De erfgoedwerkplaats is daadwerkelijk van start gegaan in Zutphen (St. Jan en Pastorie), waarbij de betrokkenheid van de Monumentenwacht Gelderland en de GRC zeer op prijs worden gesteld. Dit zal verder worden uitgebouwd richting onderwijs op basis en middelbaar niveau. Op de succesvolle studiedag in de Eusebius op 5 juli werd KaDEr gelanceerd. Jaarlijks maken een studiedag en de rEDaK-tie raad bijeenkomst onderdeel uit van het project. De Living Labs staan levend in de praktijk en zijn op zich leerobject. Vanuit de provincie kunnen initiatieven zoals de IJssel Biënnale in 2017 en de Erfgoed & Ruimte week bijdragen tot het een breed begrip bij een groot publiek (afb. 30). Het succesvol herbestemmen van monumenten tot publiekstrekkers zoals kasteel Ruurlo spreken tot de verbeelding van velen (afb. 31).

KaDEr zal een stimulans zijn voor het duurzaam in stand houden van gebouwd erfgoed met respect voor de monumentale waarden. Uiteindelijk gaat het er om dat mensen in een samenleving leven die in balans is in sociaal, cultureel, economisch en ecologisch opzicht (afb. 32).

Afbeelding 31: Kasteel Ruurlo succesvol verbouwd als deel van museum More. (Hielkje Zijlstra TUD, 24 september 2017.

Afbeelding 32: Uiteindelijk draait het om het welbevinden van de mensen in hun omgeving (http://www.npsp.sa.gov.au/about_council/strategic_planning/cityplan_2030 op: 6 december 2017)

Retenties naar documenten of bronnen waar in het rapport naar wordt verwezen

- Provincie Gelderland: Cultuur en Erfgoed 2017 – 2020; Beleef het mee! Beleidsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017 – 2020, 2016.
- Provincie Gelderland: Uitvoeringsprogramma Cultuur en Erfgoed 2017, 29 juni 2016.
- Provincie Gelderland: Lanenstelsels op stadhoudelijke landgoederen, hofkringen en stedelijke elite- belang voor de Gelderse identiteit, 2016.
- Provincie Gelderland: Iedere Euro Raakt, presentatie door Jos van der Zande, 21 april 2016.
- Provincie Gelderland: Startnotitie Karakteristiek en duurzaam erfgoed: werkplaats Gelderland, 30 januari 2017.
- Provincie Gelderland: KaDEr Gelderland. Presentatie Erfgoed alliantie, 12 oktober 2017.
- TU Delft: Projectplan KaDEr met planning en begroting behorende bij de offerte, 24 februari 2017.
- TU Delft: Graduation manual HA – Zutphen Sustainable City, september 2017.
- TU Delft: Analyses Zutphen – Nieuwstad. Analyse- en onderzoeksboeken MSc3/4 graduation studio Zutphen Sustainable City, december 2017.
- TU Delft: Presentatie KaDEr: stand van zaken, in het onderzoeksoverleg Design & History (onderzoeksprogramma TUD), door Hielkje Zijlstra, 7 december 2017.
- AMS: Urban Living Labs, juni 2017.
- BDP. Khandekar – gemeente Zutphen: Klein Vaticaan Ideeënboek. Stedenbouwkundige visie voor de Nieuwstad, maart 2015.
- Erfgoed.nu (Lilian Grootswagers), Religieus Erfgoedwijzer Gelderland, 2010
- Fiona de Heus en Loes Phoelich: Communicatieplan KaDEr (en Living Lab Zutphen), oktober 2017.
- Witteveen en Bos: Historische buitenplaatsen en landgoederen. In stand houden loont!, juli 2012.
- https://en.wikipedia.org/wiki/Circles_of_Sustainability (6 december 2017)
- <http://www.erfgoedwerkplaats.nl> (11 december 2017)
- <http://bookboon.com/blog/2016/09/essential-secrets-to-ensure-project-planning-is-ongoing/> (12 december 2017).
- http://www.npsp.sa.gov.au/about_council/strategic_planning/cityplan_2030 (6 december 2017).
- [http:// www.openlivinglabs.eu](http://www.openlivinglabs.eu)

Afbeeldingen

Bij alle afbeeldingen is de fotograaf of bron vermeld.

Bijlagen

Van de website <http://www.erfgoedwerkplaats.nl>: twee artikelen uit de Stentor en het cursusaanbod van De Monumentenwacht Gelderland in Zutphen in 2017 en 2018.

De Presentatie KaDEr: stand van zaken, in het onderzoeksoverleg Design & History (onderzoeksprogramma TUD), door Hielkje Zijlstra op 7 december 2017, kan op verzoek worden toegestuurd.

► **Visie kan ook leiden tot sloop van gebouwen**

TU stimulans voor nieuwe plannen

Provincie, gemeente Zutphen en TU Delft werken samen om het gebied de Nieuwstad een impuls te geven. Een **gebiedsgerichte aanpak**, daar draait het tegenwoordig om.

Misha Hofland
Zutphen

Het project kan een flinke impuls zijn voor het gebied, denken wethouder René Sueters en erfgoedambtenaar Hendrik Haafkens. Vanaf volgende maand is de Nieuwstad onderwerp van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs op het gebied van duurzaam erfgoed en stedelijke vernieuwing. Studenten en onderzoekers van de faculteit bouwkunde zijn vanuit de voormalige pastorie aan de Tengnagelshoek bezig met vier zogeheten *living labs*. Daarbij kijken ze zowel naar de gebouwen zelf als naar de omgeving waarin ze staan.

„In het verleden waren er dingen

mogelijk die we er nu niet meer vinden passen”, licht erfgoedambtenaar Haafkens toe. In een nieuwe visie op het gebied kan daarom ook sloop van gebouwen aan de orde komen. „Als je kijkt naar verduurzaming, dan is dat bij monumentale gebouwen nog wel eens lastig. Je wil het uiterlijk niet aantasten, dus is er maatwerk nodig.”

De samenwerking is ook ingegeven door provinciaal beleid. Sueters: „Die staat gebiedsgericht werken voor ogen. Als je als gemeente subsidie probeert te krijgen voor één woning of gebouw maak je minder kans, maar als er integraal naar het gebied wordt gekeken is er meer mogelijk.”

De TU staat eenzelfde benade-

ring voor ogen. Architect en universitair hoofddocent Job Roos van de faculteit bouwkunde: „De focus ligt op de Nieuwstad, maar we gaan ook naar de samenhang met bijvoorbeeld de oude binnenstad kijken. De ontwikkeling door de eeuwen heen, het DNA van het gebied, daar zijn we naar op zoek.” De Nieuwstad is voor zijn mensen in meerdere opzichten een interessant gebied, denkt Roos. „Het is een tussengebied met op sommige plekken allerlei problemen. Het is niet echt een bruisend stuk stad, de samenhang ontbreekt.” Hij noemt vooral leegstand als factor.

Voedingsbodem

Het voordeel voor Zutphen is volgens Roos dat met het project van de TU Delft een platform wordt gecreëerd waar ideeën over het gebied zich kunnen ontwikkelen. „Onze aanwezigheid kan een voedingsbodem zijn voor toekomstige planvorming. Door informatie die er al is over elkaar heen te leggen hopen we patronen te ontdekken en zichtbaar te maken.”

▲ Wethouder René Sueters (l) en erfgoedambtenaar Hendrik Haafkens verwachten een flinke impuls voor de Nieuwstad in Zutphen. Eind september zijn de eerste bevindingen er mogelijk al. FOTO JAN HOUWERS

Bijlage 1: “Provincie, gemeente Zutphen en TU Delft werken samen om het gebied de Nieuwstad een impuls te geven”, de Stentor 24 augustus 2017. <http://www.erfgoedwerkplaats.nl> (11 december 2017)

► **Studenten bouwkunde uit Delft nemen Zutphense straat onder loep**

Eigen identiteit Nieuwstad gewenst

De Zutphense Nieuwstad is een jaar onderwerp van studenten uit Delft. Ze kijken wat er beter kan.

Misha Hofland
Zutphen

De Nieuwstad in Zutphen zit klein tussen het oude centrum en het vernieuwde gebied Noorderhaven aan de noordkant. Daardoor heeft de buurt nauwelijks eigen identiteit en vooral een functie als overgangsgedebied. Dat concluderen studenten van de faculteit Bouwkunde aan de Technische Universiteit (TU) Delft na de eerste weken waarin de Nieuwstad onder een vergrootglas ligt als afstudeerproject.

Als afsluiting van de Week van Erfgoed en Ruimte in de Achterhoek presenteerden de studenten gistermorgen hun eerste bevindingen in de St. Elisabethkapel, na een wandeling met alle betrokkenen door het gebied. Vanuit de tot

▲ Met een wandeling zijn bouwkundestudenten gisteren officieel begonnen aan hun project rond de Zutphense Nieuwstad. FOTO ZUTPHENPERSBUREAU

erfgoedwerkplaats omgedoopte pastorie aan de Tenggagelshoek bekijken studenten en onderzoekers van de TU Delft komende jaar op allerlei niveaus met een stedenbouwkundige blik hoe een historische omgeving duurzaam verber-

terd kan worden. De ideeën die daarbij opgedaan worden kunnen dienen als inspiratie voor vernieuwing van het gebied, hoopt de gemeente. Op verschillende plekken ligt namelijk verloeding op de loer, ziet wethouder René Sueters.

Het project is mede tot stand gekomen dankzij de provincie, die graag ziet dat de in Zutphen opgedane kennis in de toekomst ook op andere plekken wordt gebruikt. De Nieuwstad is nu zo divers dat het amper een eigen identiteit

heeft, ontdekten de studenten. Jacqueline van Dam: „Het is wat versnipperd en auto's spelen een rol.“ Ook de ontwikkeling van Noorderhaven heeft z'n weerslag op het gebied, zien de studenten. „Je merkt aan de parkeerplaatsen dat je in een overgangsgedebied zit.“

De Nieuwstad is een lappendeken van diverse functies en bouwstijlen zonder echte samenhang, constateerden de studenten. „Met een karakter dat meer ontleend is aan de omliggende gebieden dan aan het gebied zelf“, vult student Sjoerd Marijnissen aan. I

De eerste periode gebruiken de TU-studenten vooral om het gebied te analyseren. Toch werden gisteren al voorzichtige enkele oplossingen geformuleerd. Drie scenario's voorzien in meer aansluiting op het centrum, een betere verbinding met Noorderhaven en het werken aan een eigen groene identiteit. Ondanks de vele punten van verbetering ontdekten de studenten namelijk ook een hoop verborgen parels in het gebied, zoals hoefjes en binnenplaatsen. Van Dam: „Een groener karakter van de Nieuwstad is niet per se gestoeld op de Middeleeuwse stad, maar het is goed om na te denken over hoe het ook kan.“

Bijlage 2: "De Zutphense Nieuwstad is onderwerp van studenten uit Delft." Stentor 30 september 2017. <http://www.erfgoedwerkplaats.nl> (11 december 2017)

OVER ONS

En een monument beheren en onderhouden is niet altijd eenvoudig. Daarom bieden gemeente Zutphen en Monumentenwacht Gelderland cursusavonden voor eigenaren van monumenten aan. Deze bijeenkomsten worden van 30 november tot en met 28 juni gegeven in de Erfgoedwerkplaats (de voormalige pastorie) aan de Tenggagelshoek 9 in Zutphen. Alle cursussen zijn gratis en ook los van elkaar te volgen.

De gemeente Zutphen heeft dit jaar de BNG Bank Erfgoedprijs gewonnen. Deze geldprijs wordt ingezet voor het erfgoed in Zutphen. De cursusreeks is een van de activiteiten in dit verband.

In 14 donderdagavonden komen steeds andere technische onderwerpen aan bod, zoals gewapend beton, glas en bitumineuze dakbedekking. De cursussen zijn praktijkgericht en ze worden ondersteund met veel beeldmateriaal. Na elke cursusavond gaan de deelnemers naar huis met tips en trucs voor beter opdrachtgeverschap.

De eerste cursus is op donderdagavond 30 november, van 19.30 tot 21.00 uur. Het onderwerp is dan 'dakpannen'. Meer informatie, en aanmelden voor een cursusavond kan, op www.erfgoedwerkplaats.nl.

Cursusprogramma

- 30 november: Dakpannen.
- 14 december: Leien.
- 18 januari: Schilderwerk.
- 1 februari: Glas.
- 15 februari: Goten.
- 1 maart: Geschiedenis van metselwerk (deel 1 van drieluik).
- 15 maart: Gebreken aan metselwerk en voegwerk (deel 2 van drieluik).
- 29 maart: Herstel van metselwerk en voegwerk (deel 3 van drieluik).
- 12 april: Metalen op daken.
- 26 april: Gewapend beton.
- 17 mei: Bitumineuze dakbedekking.
- 31 mei: Uitvoeringsfouten voor bedrijven.
- 14 juni: Inleiding geschiedenis Monumentenzorg en Monumentenwacht in Nederland.
- 28 juni: Duurzaamheid en monumenten.

Bijlage 3: Cursusaanbod van De Monumentenwacht in Zutphen <http://www.erfgoedwerkplaats.nl/category/news/> (11 december 2017)

Technische Universiteit Delft – Faculteit Bouwkunde
Afdeling Architectural Engineering + Technology
Sectie Heritage & Architecture

Julianalaan 134 (gebouw 8) | 2628 BL Delft

06-39250921 | h.zijlstra@tudelft.nl

